

Католицькі романісти і їхні читачі

ФЛАННЕРІ О'КОННОР

18 ЖОВТНЯ 2018

Щоразу, думаючи про католицьких романістів і їхні проблеми, я згадую легенду про святого Франциска й вовка з Губбіо. За цією легендою, святий Франциск навернув вовка. Не знаю, справді він навернув того вовка чи просто характер вовка добряче покращився після зустрічі зі святим Франциском. У кожному разі, звір став значно спокійніший. Але мораль цієї історії, принаймні для мене, полягає в тому, що вовк, попри покращення характеру, залишився вовком. Так само воно є – або має бути – з католицьким чи просто справді християнським романістом. Хоч би як Церква покращувала його характер, якщо він романіст, то має залишатися вірним цій своїй природі. Церква ж має робити письменника кращим письменником.

Фото: Lawrence Lew OP

Я кажу «має» тому, що, на жаль, не завжди так трапляється. Католицькі романісти часом так захоплюються власною християнськістю, що забувають про свою природу письменників – творців художньої літератури. І це нічого, це нормально, якщо тоді вони припиняють писати художню літературу, але найчастіше ж не припиняють – і так виставляють себе на посміховисько, як міг би вовк, якби після зустрічі зі святим Франциском почав ходити на задніх лапах.

Романіст – це перш за все людина, обдарована талантом до певної справи. Кожен серйозний письменник намагається зобразити реальність так, як вона проявляється через наші конкретні відчуття, а цього не можна зробити, якщо вам бракує первинного інструменту – таланту – і пошани до таланту як такого. Добре було б тримати в пам'яті річ очевидну, але часто нехтувану: кожен письменник мусить упоратися з можливостями, що відкрилися перед ним завдяки його таланту. Можливості й обмеження означають приблизно те саме. Справа кожного письменника – штовхати свій талант до його найдалшої межі, до межі, властивої саме цьому таланту.

Зараз, мабуть, варто уточнити, про яких саме авторів художньої літератури мені йдеться. Я маю на увазі письменників, які сприймають літературу як мистецтво і змирилися з її вимогами й незручностями. Я маю на увазі авторів, які пишуть не для всіх узагалі й не для когось зокрема, а лише заради того, про що пишуть. Нехай їхній дар і невеликий, та вони не прагнуть його знищити, намагаючись використовувати поза властивими йому межами. Такі письменники завжди перебувають у пошуках справжнього, незалежно від того, як його називають чи які інструменти застосовують, щоб до нього дістатися.

Святий Тома Аквінський каже, що мистецтво не потребує правильного запиту, що воно цілковито зосереджене на благові самого твору. На його думку, мистецький твір благий сам у собі, і це правда, яку сучасний світ здебільшого забув. Нас не вдовольняє варіант змиритися зі своїми обмеженнями та зробити щось, що просто благе саме собою. Ні, зараз ми хочемо робити щось, що матиме утилітарну цінність. Але те, що благе саме в собі, прославляє Бога, бо воно відображає Бога. Митець має достатньо справ і виконує свій обов'язок, якщо віддається мистецтву. Він може преспокійно залишити євангелізацію євангелістам. Насамперед йому треба усвідомлювати свої обмеження як митця – бо мистецтво перевершує межі, лише залишаючись у них.

Багатьом читачам писання художньої літератури здається аж ніяк не серйозною справою. Воно набуває для них серйозності тільки тоді, коли зачіпає їхній особистий смак, дух чи мораль. Але письменник, покликаний до писання художньої літератури, свій обов'язок бачить у тому, щоб триматися правди, а не читача – ні читацьких смаків, ні читацького задоволення, ні навіть читацької моралі. Католицький романіст не мусить бути святим; він навіть не мусить бути католиком; йому, на жаль, потрібно бути романістом. Тут не йдеться про те, що авторові треба відмовитися від морального позиції; а щоб зрозуміти, про що ж тут ідеться, як на мене, варто кинути оком на те, що таке література – роман чи оповідання – і що дає літературі право додати до себе прикметник «католицька».

Звісно, сам термін «католицький роман» підозрілий, і люди, які усвідомлюють його неоднозначність, не використовують його, крім як у лапках. Якби я мусила пояснити, що таке «католицький роман», то могла б лише сказати, що йдеться про роман, який репрезентує реальність адекватно, як ми її бачимо, як вона проявляється в цьому світі речей і людських стосунків. Лише через цей чуттєвий досвід письменники підходять до споглядального пізнання таємниці, у ньому втіленої.

Католицький романіст не мусить бути святим; він навіть

не мусить бути католиком; йому, на жаль, потрібно бути романістом.

Турбуватися про ці речі означає зачіпати в них не лише добре, а й зле, і не тільки зле, а й те, що здається ні добрим, ні злим, – що ще не християнізоване. Видима Церква, навіть Вселенська Церква – це невеличка частина всього творіння. Якщо багато покликаних, а обраних мало, то ще менше тих, хто обирає, навіть несвідомо, християнський шлях; проте ж уся реальність – це потенційне Царство Христове, а обличчя Землі чекає на оновлення Його Духом. І тому те, що ми спрощено називаємо католицьким романом, не обов'язково стосується християнізованого або католицького світу; ні, це текст, де світ побачено у світлі правди, як її знають християни. Це може бути католицький або не католицький світ, і його може бачити католик або й не католик.

Утім, із католицького життя, побаченого очима католика, не завжди народжуються тексти, які католикам читати затишно. У цій країні ми маємо, наприклад, Джеймса Ф. Пауерса, дуже хорошого письменника й уродженого католика, який пише про католиків. Ті католики, про яких пише пан Пауерс, показані зі страшною точністю. Вони вульгарні, нерозумні, жадібні й боязкі – і всі ці риси мають неповторний католицький присмак. Пан Пауерс пише про таких католиків не тому, що хоче збаламутити Церкву; він пише про них, бо, бачить Бог, не може писати про якихось інших. Письменник розповідає про те, що здатен зробити правдоподібним.

Щодня ми зустрічаємо людей, які вигублюють свій талант, аби стати популярнішими чи заробити грошей, без яких спокійно могли б обійтися. Можна сміливо сказати, що це ганебно, якщо зроблено свідомо. Але частіше, гадаю, трапляється, що хтось вигублює свій талант у Боже ім'я задля того, що вважає благом: реформувати, чи навчити, чи привести людей до Церкви. І це назвати ганебним уже складніше. Ніхто з нас не може судити таких осіб, але заради правди ми маємо винести судження про продукт, який вони виробляють. Маємо сказати, чи цей або інший роман правдиво зображає аспекти реальності, які обіцяє зобразити. Романіст, який навмисно зловживає своїм талантом задля благої мети, може, й не чинить гріха, але точно виявляє надзвичайну непослідовність, бо намагається показати Бога засобами, які зводяться до практичної неправди.

Погано написані романи – хай як благочестиво й повчально поведуться їхні персонажі – не благі, не добрі самі в собі, а тому насправді не виховують. Звісно, це не безпроблемне твердження. Людину може наставити й поганенький роман, якщо вона не бачила нічого кращого. Цей світ знає чимало прикладів використання нікчемних речей на благі цілі. З будь-

чого, ба навіть із самого зла, Бог може вчинити інструмент добра; але я таки зазначу, що зробити це може лише Бог, а не кожна людина.

Хорошим прикладом вкрай «ніякого» тексту, який можна застосувати для благої мети, може слугувати роман «Знайда» кардинала Френсіса Спеллмана. Не йдеться про те, аби судити кардинала Спеллмана, крім як романіста, а от як романіст він трохи недоросток. Вам приємно знати, що, купуючи примірник «Знайди», ви допомагаєте сиротам, яким ідуть кошти від продажу; а потім цією книжкою можна підпирати двері. Але варто пам'ятати, що так ви підтримуєте сиріт, а не стандарти католицького красного письменства в цій країні. Як чинити в такій ситуації, якщо вже доводиться вибирати, залежить лише від вас.

Проте є книжки з претензіями на сильний католицький присмак, зовсім не такі нешкідливі, як «Знайда»; у цих романах, які старанні автори намагалися зробити повчально-виховними, заплющено очі на половину чи й три чверті фактів людського існування – а тому вони не правдиві ні щодо таємниць, які ми знаємо вірою, ні щодо того, що сприймаємо завдяки звичайним спостереженням. Романістові потрібно створити ілюзію цілого світу з правдоподібними людьми в ньому, і головна різниця між щиро християнським романістом і романістом, який просто натураліст, полягає в тому, що християнський живе в більшому всесвіті. Він вважає, що природний світ доповнений надприродним. І це зовсім не означає, що він менше зобов'язаний показувати природне; навпаки – більше.

Якщо ви ухиляєтеся від чуттєвого досвіду, то не зможете читати художню літературу; але так само не зможете сприймати й будь-що інше в цьому світі, бо кожна таємницю людина осягає через відчуття.

Хоч би яку правду зустрічав романіст, насамперед вона має набути форми його мистецтва й утілитися в конкретному й людському. Якщо ви ухиляєтеся від чуттєвого досвіду, то не зможете читати художню літературу; але так само не зможете сприймати й будь-що інше в цьому світі, бо кожна таємницю, якою захоплений людський розум, крім останніх етапів споглядальної молитви, людина осягає через відчуття. Христос викупив нас не прямою інтелектуальною дією, а воплотившись, ставши людиною, – і зараз Він промовляє до нас через видиму Церкву. Може здатися, наче це щось далеке від художньої літератури, але насправді ні: головний клопіт літератора пов'язаний із таємницею, втіленою в людському житті.

Барон фон Гугель, один із найвидатніших сучасних католицьких учених, писав, що «надприродний досвід завжди проявляється як переосмислення природних умов, дій, станів», що «чуттєве зазвичай передує духовному, або зумовлює, або супроводжує, або доповнює його... Найвищі реалії та найглибші відповіді ми сприймаємо зсередини – або за посередництвом – нижчого й найнезначнішого». Для романіста це означає, що коли він збирається показати надприродне, то не зможе зробити це інакше, як вдавшись до буквального рівня натуральних подій, і якщо ці природні речі не будуть вірогідні самі в собі, то їхньому духовному вимірові теж бракуватиме достовірності.

Романіст мусить дивитися на довколишній світ широко розплющеними очима. Якщо те, що він бачить, не дуже добре виховує, дивитися все одно треба. А вже після цього – словами передати побачене. Це перший момент, коли романіст-католик може відчувати певний розрив між тим, що має робити як романіст, і тим, що має робити як католик: адже те, що він бачить повсякчас, – це грішні люди, спотворені фальшивими філософіями. Чи відтворювати це йому? Чи, може, перетворити те, що бачить, на те, яким, на його християнську думку, воно мало б бути? Чи, як казав барон фон Гугель, йому варто «приоздобити реальність»?

Отож, як романіст може залишатися вірним і часу, і вічності; і тому, що бачить, і тому, у що вірить; відносному й абсолютному? І як йому зробити все це – й водночас залишитися вірним романному мистецтву, яке вимагає ілюзії життя?

Виявилось, що люди з-поза Церкви схильні вважати, наче Церква обмежує творчість католицького письменника, не дозволяючи йому досягти повного розвитку. Ці люди вказують, що католицьких письменників – особливо в цій країні – є небагато, а ті, хто таки досяг певних творчих здобутків, зазвичай належать до кола новонавернених. Це критика, якою не можна нехтувати. Як на мене, це слухна критика того, як католицизм часто використовують у католицькій виховній системі, чи у проповідях, чи у практиках, до яких бездумно вдається кожен із нас; але це, звісно, не є слухна критика самої релігії.

**Відкрите й вільне спостереження базується на нашій
остаточній вірі в те, що всесвіт, як учить Церква, має
сєнс.**

Немає підстав, на яких фіксована догма мала б визначати будь-що, що письменник бачить у

світі. Навпаки, догма – це інструмент для проникнення в реальність. Християнська догма – це єдине в цьому світі, що напевно охороняє й шанує таємницю. Літератор – це спостерігач, насамперед, врешті-решт і повсякчас, але він не може бути адекватним спостерігачем, якщо не звільнився від непевності щодо того, що бачить. Ті, хто не має абсолютних цінностей, не можуть дозволити відносному залишатися лише відносним; вони завжди підносять його до рівня абсолюту. Католицький же літератор має повну свободу спостерігати. Він не має потягу перебрати на себе обов'язки Бога або створити новий усесвіт. Він зовсім вільно дивиться на той, який уже є, і показує саме те, що бачить. У нього нема потреби перепрошувати за шляхи, якими Бог іде до людини, або ігнорувати шляхи людини до Бога. Для нього «приоздобити реальність», безсумнівно, означатиме піддатися гріху гордині. Відкрите й вільне спостереження базується на нашій остаточній вірі в те, що всесвіт, як учить Церква, має сенс.

І коли ми дивимося на серйозну літературу, яку католики нині пишуть, то помічаємо різку заклопотаність сумнівним, злим і жорстоким. Побожний аргумент проти цих романів звучить приблизно так: якщо ви вірите у Спасіння, то ваша остаточна позиція – це надія, тож ваше сприйняття світу має узгоджуватися з цією остаточною позицією; ви мусите проминати зло, яке бачите, і шукати добро, бо воно є; добро – це остаточна реальність.

Початок відповіді на такий закид полягає в тому, що хоча добро – це остаточна реальність, та в людях вона послаблена внаслідок гріхопадіння, і саме це ми й бачимо довкола. Крім того, неправильно було б припускати, що письменник вибирає, що побачити, а чого не побачити. Усе, що бачимо, визначають обставини та особливості сприйняття кожного.

Літератора варто характеризувати за його самобутнім баченням. Його бачення – пророче. Пророцтво, яке залежить від творчих, а не моральних здібностей, не мусить бути передбаченням майбутнього. Пророк – це реаліст на відстані, і саме цей тип реалізму властивий великим романам. Це той реалізм, який, не вагаючись, готовий деформувати зовнішню подобу, аби показати приховану за нею правду.

Для католицького письменника пророче бачення – це не просто питання особистого творчого дару; ідеться також про дар церковний, який, на відміну від власного, захищений і стосується масштабніших справ. Одна з функцій Церкви – передавати пророче бачення, яке завжди доречне; і горизонти романіста надзвичайно розширюються, коли він має таке бачення.

На жаль, ми постійно зловживаємо цим засобом розширення, вважаючи, що можна заплющити очі, а за нас бачитимуть очі Церкви. Не бачитимуть. Ми забуваємо, що наше розширення горизонтів решта світу сприймає як дивну й зверхню сліпоту і що ніхто сьогодні не готовий визнати правду того, що ми показуємо, якщо там бракує нашого особистого

бачення. Коли католицький письменник заплющує очі й намагається дивитися очима Церкви, результат його праці доповнює ту величезну купу благочестивого сміття, якою ми давно знамениті.

Смішно було б вважати, що між цими двома парами очей немає конфлікту. Конфлікт є, і ми уникаємо його на власний ризик, і його неможливо розв'язати наперед за допомогою якоїсь теорії, чи «fiat», чи віри. Нам здається, що віра дає право уникнути цього конфлікту – а насправді віра спонукає зануритись у нього й тривати в ньому, доки, мов Яків, ми не будемо позначені.

Деякі католицькі письменники сприйматимуть це як боротьбу з власними очима, а інші – з очима Церкви. Письменник може відчувати, що для того, аби вільно використовувати власні очі, йому потрібно від'єднати їх від очей Церкви та зробити свій погляд якнайближчим до фотографічного. На жаль, спроби від'єднати віру від бачення – це наруга над усією особистістю, а в акті писання якраз і бере участь уся особистість. Напруга, яку відчуває католицький письменник, імовірно, не врівноважиться, доки Церква не ввіллється в його єство так глибоко, що він зможе забути про неї – у тому сенсі, в якому забуває про себе, пишучи текст.

Це те, до чого ми прагнемо, але його рідко можна досягти в цьому житті, особливо романістам. Господь промовляє до романіста не так, як до Свого слуги, Мойсея, сам на сам. Він говорить із ним, як із тими двома скаржниками, Аароном і його сестрою Марією: через сні та видіння, раптово й уривчасто, через дрібні й обмежені сили уяви.

Мені хочеться вважати, що колись будуть католицькі письменники, спроможні з незмінною майстерністю та сміливістю користати з цих обох пар очей; але я не така легковажна, щоб провіщати це. Література потребує не тільки письменників, а й читачів. Одна з найнеприємніших обставин, із якими доводиться змагатися католицькому письменникові, полягає в тому, що він не має великої аудиторії, на чие розуміння міг би покластися. Пересічний інтелектуальний читач сьогодні далекий від віри. Він любить читати романи про священиків і черниць, бо ці люди цікавлять його, але не розуміє характерів, мотивованих вірою. З іншого боку, католицький читач, заклопотаний пошуками текстів, які відповідають його потребам і показують його в найкращому світлі, з підозрою поставиться до всього, що не слугуватиме таким цілям.

Слово, яке знову і знову лунає в його вимогах до католицького роману – це «позитивно». Часто від статей про невдачі католицьких романістів може виникнути враження, наче вони мусять підвестися над власною фантазією й почати з християнських принципів, уже потім

шукаючи в житті ілюстрації для них. Ця процедура, вочевидь, має гарантувати, що їхні твори будуть позитивні. Критика ніби вважає, що все, про що пишуть католицькі романісти, має триматися широкого русла їхнього ставлення до світу, народженого з віри в загальне воскресіння. Вона забуває, що письменник пише не про вірування загалом, а про людей, наділених свободою волі, і що наша віра не дає підстав для безоглядного оптимізму щодо людини такої вільної, що навіть на смертному одрі вона може сказати «ні». Уся католицька література позитивна в тому сенсі, що ми віримо в цю свободу, але Церква ніколи не заохочувала нас вважати, що пекло – це справа несерйозна.

Одна з найнеприємніших обставин, із якими доводиться змагатися католицькому письменникові, полягає в тому, що він не має великої аудиторії, на чие розуміння міг би покластися.

Письменник звертає погляд на те, з чим стикається. У нещодавній книжці видавництва «Catholic scholar» Грінові й Моріакові закидали, що вони у своїх романах не дають справжньої картини християнського шлюбу. Мовляв, якби вони зробили трошки більше зусилля, то змогли б цього досягти, а заразом і вдосконалили б свою майстерність. Та це дуже сумнівна теза. Покликання – це обмежувальний фактор, а добросовісний романіст працює на межі своїх сил і того, що його уява може створити. Він не вирішує, що буде корисне для християнства, щоб потім це втілювати. Мов Яків, повний сумнівів, він стикається з перепонами на шляху, замислюючись, чи взагалі вийде живим із цього змагання.

Зазвичай вважають, що писати про зіпсуті речі або стосунки романіста підштовхує мода. Модно бути похмурим – і тому він ігноруватиме чесноту християнської надії; модно показати, що шлюб умирає, – і тому він ігноруватиме християнський шлюб.

Звісно, якщо романіста взагалі варто читати, то його чесність у цих питаннях варта довіри. Я на власному досвіді відчула, що, пишучи роман, серйозний письменник зустрічається – і дуже гостро – зі своїми обмеженнями й обмеженнями жанру. Він знає, що виживання твору залежить від цілісності, яка усуває з міркувань питання моди. Наш остаточний стандарт для автора має відповідати вимогам мистецтва, які значно суворіші за вимоги Церкви. Є романи, які можна було б написати, залишаючись добрим католиком, – але цього не дозволить письменницька совість.

Ми, католики, дуже схильні до миттєвих відповідей. Художня ж література не дає жодної. Це залишає нас, як Йова, з оновленим відчуттям таємниці. Святий Григорій писав, що священний текст розкриває таємницю щоразу, коли описує факт. Це сподівається зробити й літератор, але на своєму, нижчому рівні. Небезпека ж для письменника, натхненого релігійним світоглядом, полягає в тому, що він вбачатиме тут дві дії замість однієї. Він намагатиметься зафіксувати таємницю без факту, а наслідком цього стане набір непоєднаних елементів, далекий від мистецтва. Міркування буде відокремлене від бачення, природа від благодаті, а розум від фантазії.

Це поділи, які ми бачимо в суспільстві та які існують у письменстві. Їх може зцілити віра, якщо усвідомити, що віра – це «ходіння у п'їтмі», а не теологічне розв'язання таємниці. Поет традиційно сліпий, але християнський поет – і загалом оповідач – схожий на сліпого, якого торкнувся Христос і який відтоді міг дивитися й бачити людей, схожих на дерева, що ходять. Це – початок бачення й запрошення до глибших і ще не знайомих видінь, які нам доведеться навчитися приймати, якщо ми хочемо творити справжню християнську літературу.

Універсум католицького белетриста спирається на теологічні правди віри, насамперед – на три основні: Гріхопадіння, Спасіння й Суд. Це доктрини, у які сучасний секуляризований світ не вірить. Він не вірить ані у гріх, ні в цінність, яку може мати страждання, ні у вічну відповідальність; а що ми живемо у світі, де від XVI століття шириться панування секулярної думки, часто виявляється, що католицький письменник пише в середовищі та для середовища, яке не готове й не бажає бачити сенс життя так, як він. Це нерідко схиляє його вдаватися до жорстоких літературних засобів, аби передати своє бачення вороже налаштованій аудиторії, а образи й дії, які він створює, католицькій свідомості можуть здаватися спотвореними й перебільшеними.

Читачі-католики зазвичай припускаються великої помилки – вважають, наче католицькі письменники пишуть для них. Інколи так і трапляється, але зазвичай не сьогодні. Католики, виховані в захищених католицьких спільнотах, де інтелектуальних зв'язків із сучасним світом небагато чи й зовсім нема, схильні припускати, що католицьку істину визнають усі, крім очевидно зіпсутих. Може, наш час і справді благий для Церкви в тому чи іншому сенсі. Помітно, як повертається зацікавлення надприродним – але цього достатньо хіба для нової надії, а не для підтримання дієздатної реальності, достатньо сильної, щоб жити твори багатьох письменників.

Деяким авторам особливий талант дозволяє чесно писати художні твори, які вдовольняють католиків і викликають повагу нерелігійних осіб. У цій країні до них належить чоловік на ім'я Пол Горґан. Пан Горґан – митець, і він пише книжки, які, за словами католиків, їм хочеться

читати. Я дуже сумніваюся, що продажі його книжок католикам вкрай великі, але це принаймні приклад письменника, який здатний бути вірним тому, що бачить, і вимогам свого мистецтва, а водночас писати книжки, які не ображають пересічних католиків. Але вимагати, щоб кожен католик писав, як пан Горґан, – це обмежувати природу й можливості мистецтва. Сьогодні помітна схильність вимагати від усіх писати так само, як усі інші, – бачити й показувати ті самі речі тій самій середньостатистичній аудиторії. Але письменник, щоб найкраще використати дані йому таланти, має писати відповідно до свого інтелектуального рівня. Робити інакше – це закопати свої таланти в землю. Це не означає, що в межах своїх обмежень йому не варто намагатися досягти якнайбільшої аудиторії, – але так означає, що не можна задля цього занижувати стандарти.

Невігластво можна пробачити, якщо його несуть як хрест, але коли воно тримає в руках сокиру морального обурення, то перетворюється на щось зовсім інше.

Артур Кестлер казав, що замість ста сьогоднішніх читачів волів би мати десятьох через десять років і одного – через сто. Саме так має виглядати шлях кожного серйозного письменника. Звісно, якщо письменник намагається писати про те, що бачить, відповідно до мистецьких стандартів, його неодмінно читатимуть різні люди, які не розуміють його дій і тому ними обурюються, і це підводить мене до другого побожного аргументу проти того, щоб митець писав так, як підказує йому мистецьке чуття. Ідеться про небезпеку згіршення, на яку він наражає людей, які не можуть зрозуміти, що він робить. Дуже ймовірно, що бачення і правда письменника будуть спокусою і гріхом для читача. Є реальна небезпека, що описом того, що бачить, романіст згіршуватиме когось із «тих малих», і краще б йому млинове жорно почепити на шию.

Ця проблема для сумлінного письменника не поверхова, і кожен, хто відчував її, мучився. Але я гадаю, що приписати романістові таку всезагальну відповідальність означало б покласти на нього тягар справи, яка належить лише Богові. Як на мене, розв'язання цієї конкретної проблеми приводить нас туди, звідки ми починали – до стандартів мистецтва та природи самої художньої літератури. Якщо увага письменника спрямована на створення твору мистецтва, праці, благої самої у собі, він докладатиме величезних зусиль, аби тримати під контролем будь-які відхилення, усе, що не сприятиме центральному змісту й задуму. Він не зможе дозволити собі сентиментальності, пропаганди чи порнографії в мистецькому творі – бо

всі вони надмірні. Вони привертають до себе увагу й відволікають від цілісного тексту.

Белетрист має надати правдоподібності цілому світові, зробивши правдоподібним кожен його аспект. Є багато католицьких читачів, які розгортають роман і, з'ясувавши, що він містить руки або ноги, побожно відкладають книжку. Ми завжди вимагаємо, щоб письменник не був дуже відвертий щодо природних справ чи конкретних деталей гріха. Автор має тут зобов'язання, але виконати їх, як на мене, можна, саме дотримуючись мистецьких вимог, і якщо вже ми критикуємо текст із цього погляду, то наша критика має спиратися на стандарти мистецтва. Численні католицькі читачі гостро реагують на те, що вважають непристойностями сучасної художньої літератури, просто тому, що, читаючи книжку, нічого іншого не шукають. У них нема інструментів для пошуку чогось іншого. Вони поняття не мають про структуру, тон, наміри, сенс – ба навіть про правду того, що тримають у руках. Їм бракує перспективи, яка поставила б кожен окремий елемент книжки на належне місце в цілому.

Запит на позитивну літературу, який ми так часто чуємо від католиків, може бути пов'язаний зі слабкою вірою та з цією загальною неспроможністю читати; але я думаю, що він також виникає з припущення, буцімто диявол відіграє головну роль у творенні художньої літератури. Імовірно, диявол відіграє найбільшу роль у творенні тієї літератури, де він сам відсутній. У кожному разі, як на мене, варто навчити наших майбутніх письменників, що найкраще захистити творчість від його нападів вони зможуть, уважно стежачи за ладом, пропорціями й осяйністю того, що роблять.

Дехто вважає, що не можна нічого вимагати від читача. Кажуть, ніби читач нічого не знає про мистецтво, тож якщо ти збираєшся достукатися до нього, треба мати достатньо смирення, щоб зійти до його рівня. Така позиція може спиратися на дві ідеї: або що мета мистецтва – це повчати (насправді ж ні), або що творити щось просто благає саме собою – це гаяння часу. Мистецтво ніколи не піддається прагненням демократизації; воно не для всіх; воно – лише для тих, хто бажає докласти зусиль, необхідних, щоб його зрозуміти. Ми часто чуємо, що треба смиренно принизитися, але так само потрібні смирення та справжня любов до правди, щоб підвестися й важною працею досягти вищих стандартів. І це, безумовно, обов'язок католика. Це його обов'язок у всіх сферах життя, але особливо в тих, де він збирається оцінювати. Невігластво можна пробачити, якщо його несуть як хрест, але коли воно тримає в руках сокиру морального обурення, то перетворюється на щось зовсім інше. Ми віддзеркалюємо Церкву в усьому, що робимо, і тих, хто ясно бачить хибність наших суджень у мистецьких справах, складно звинувачувати, коли вони не довіряють нашим судженням щодо релігії.

Есе зі збірки «Таємниця і звичаї» («Mystery and Manners», 1957). Переклав Олексій Браславець

ФЛАННЕРІ О'КОННОР

18 ЖОВТНЯ 2018